

REAGUOK.LT

Pagalbos įvykus patyčioms mokykloje efektyvinimas

LIETUVOS SITUACIJOS APŽVALGA

KAMILA GASINSKA
LAURA VARSLAUSKAITĖ

ĮVADAS

Daugeliui kyla klausimas - kodėl taip svarbu laiku suteikti kokybišką psichologinę pagalbą ir palaikymą nuo patyčių nukentėjusiems ir besityčiojantiems asmenims?

2018 m. atlikto Pasaulio sveikatos organizacijos tyrimo duomenimis, Lietuvoje patyčias patiria 29% berniukų ir 26% mergaičių.¹ „Vaikų linija“ kasmet sulaukia 2000-3000 vaikų skambučių dėl patyčių,² kurios yra žalojanti patirtis, viena iš smurto formų. Mūsų visuomenė linkusi reaguoti tik tuomet, kai patyčių problema „įsibėgėja“, tampa akivaizdi, taip dažnai numodama ranka į atvejus, kuriuos laiku pastebėjus būtų galima išvengti ir kitų pasekmių. Mokytojai ir švietimo pagalbos specialistai mokyklose vaidina kritinį vaidmenį sprendžiant patyčių atvejus ir jų kompetencijų bei žinių tobulinimas ženkliai prisideda prie efektyvesnio pagalbos teikimo besityčiojantiems ir nuo patyčių nukentėjusiems asmenims.

Laiku suteikta pagalba užkerta kelią tolesniems patyčių atvejams, stiprina pedagogų rolę, skatina tarpusavio supratimu grįsto bendravimo ugdymą.

Remiantis LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo“, įsigaliojusiu 2017 m. rugsėjo 1 d., intervencija apibrėžiama kaip vadovo, pavaduotojų, mokytojų, švietimo pagalbos specialistų ir kitų mokyklos darbuotojų koordinuoti veiksmai, nukreipti į smurto ir patyčių stabdymą, taip pat švietimo pagalbos priemonių visuma.³

PATYČIŲ PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS

Patyčios – tai agresyvus pasikartojantis elgesys, kai stipresnieji nuolat skriaudžia silpnesniusius.⁴ Tai plačiai paplitusi smurto forma, kuri tarp moksleivių kelia vis daugiau susirūpinimo ir tampa aktualia diskusijų tema tiek Lietuvoje, tiek kitose pasaulio šalyse. Patyčių situacijoje yra psichologinė ar fizinė jėgos persvara. Pavyzdžiui, vaikas yra skriaudžiamas fiziškai stipresnio vaiko, arba vienas vaikas yra puolamas kelių žmonių ir kt. Taigi patiriančiajam patyčias sunku pačiam išspręsti šią problemą, todėl būtina, kad į tai įsitrauktų ir jam pagelbėtų kiti žmonės. Pagal tai, kokia agresija naudojama skaudinimui, patyčias galima skirstyti į žodines, fizines, socialines ir elektronines (kibernetines), dar kitaip vadinamas patyčiomis kibernetinėje erdvėje.

PATYČIŲ PRIEŽASTYS GALI BŪTI PAČIOS ĮVAIRIAUSIOS:

- ✓ vieni vaikai tyčiojasi iš kitų, nes mano, kad patyčios padarys juos „kietus“;
- ✓ kiti tyčiojasi, nes nori jaustis stipresni;
- ✓ vaikai gali tyčiotis ir dėl to, kad patys kadaise yra patyrę patyčias ir nori tokiu būdu atsilyginti;
- ✓ galbūt tie, kurie tyčiojasi, tiesiog jaučiasi labai blogai ir taip elgdamiesi mėgina pasijusti geriau;
- ✓ niekas besityčiojančių vaikų nepamoko, nepasako jiems, kad patyčios yra netinkamas ir labai nedraugiškas elgesys.⁵

Patyčių pasekmės patyčių dalyviams kartais būna labai tragiškos, vedančios prie savižudybių ir kūno žalojimo. Psichologinė būseną, susijusi su patyčias lydintia socialine atskirtimi, gali vaikui turėti ilgalaikių arba visą gyvenimą atsiliepiančių pasekmių. Jos taip pat vaikams sukelia priešišumą mokyklai, jie nebenori lankyti pamokų, nesugeba susikaupti ir mokytis. Tyrimų dėka buvo nustatyta, kad paauglystėje patyčiose dalyvavę asmenys susiduria su ilgalaikėmis pasekmėmis, dėl kurių jiems sunkiau yra pilnavertiškai gyventi suaugus.

Mokslininkai teigia, kad patyčių aukos dažniausiai patiria emocinius sunkumus (nerimastingumas, depresiškumas, žemas savęs vertinimas), agresoriai – elgesio sunkumus (agresyvumas, nusikalstamumas, žalingų medžiagų vartojimas), o aukos-agresoriai tiek emocinius, tiek elgesio sunkumus. Tie asmenys, kurie paauglystėje nedalyvavo patyčiose, užaugo mažiau depresiški, rečiau nerimaudavo, buvo emociškai ir psichologiškai stipresni nei tie, kurie dalyvavo patyčiose. Teigiama, kad kuo ilgiau asmuo paauglystėje dalyvavo patyčiose, tuo didesni psichologiniai ar elgesio sunkumai pasireiškė vėlesniame amžiuje.⁶

1 IŠ 3

VAIKŲ LIETUVOJE PATIRIA PATYČIAS

2018 metais atlikto Pasaulio sveikatos organizacijos tyrimo duomenimis, Lietuvoje patyčias patiria 29 proc. berniukų ir 26 proc. mergaičių.⁷

Patyčios veikia ne tik tuos vaikus, kurie jose tiesiogiai dalyvauja, jos veikia visą mokyklos bendruomenę: patyčias stebinčius vaikus, mokytojus, kitus mokyklos specialistus, tėvus. Patyčių mastas gali būti siejamas su prastesniais akademiniais pasiekimais, mažesniu mokinių pasitenkinimu mokykliniu gyvenimu, nesaugumo jausmu, kurį išgyvena tiek mokiniai, tiek mokytojai.⁸

PAGRINDINIAI REAGAVIMO Į PATYČIAS REKOMENDACIJŲ PRINCIPAI MOKYTOJAMS

- ✓ Pedagogams ir kitiems mokykloms darbuotojams labai svarbu atpažinti patyčias ir tinkamai į jas reaguoti. Patyčios neretai painiojamos su konfliktu ar draugiškomis grumtynėmis.
- ✓ Patyčių atveju labai svarbu konstatuoti ir dokumentuoti faktus. Tikslus raštiškas faktų išdėstymas ne tik padeda įvertinti situaciją, bet ir tampa svarbiu atspirties tašku tolesnei darbo su atveju eigai, pavyzdžiui: informuojant apie įvykį tėvus, globėjus ar kitus susijusius asmenis, analizuojant patyčių dinamiką.
- ✓ Vaiko aplinkos įvertinimas – svarbus patyčių atpažinimo ir pastebėjimo veiksnys. Svarbu suprasti, kad nėra vienintelio požymių rinkinio, rodančio, kad vyksta patyčios. Suaugusieji turėtų atkreipti dėmesį į bet kokius vaikų elgesio, emocijų pokyčius, juos drauge aptarti ir analizuoti susidariusią situaciją.
- ✓ Svarbu, kad kiekvienas pedagogas ir mokyklos darbuotojas žinotų, ką daryti išgirdus apie patyčias ar jas pastebėjus, t. y. kokių veiksmų imtis „čia ir dabar“. Įtarus, pastebėjus ar sužinojus apie patyčias būtina reaguoti ir imtis veiksmų. Reikėtų rimtai vertinti bet kurio mokyklos bendruomenės nario pateiktą informaciją apie smurto pasireiškimą.⁹

Remiantis LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo“ kiekvienas patyčių ar smurto atvejis, realus ar įtariamas, privalo būti pranešamas ir registruojamas mokykloje.

„Vaikų linija“ ir Šiaulių miesto pedagoginė psichologinė tarnyba. Reagavimo į patyčias mokykloje rekomendacijos. Vilnius, 2018.

DABARTINĖ SITUACIJA

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija rekomenduoja ir finansuoja 22 prevencines programas, bet tik 2 iš jų yra skirtos išimtinai patyčių prevencijai (Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro vykdoma Olweus patyčių prevencijos programa ir „Vaikų linijos“ vykdoma „Friends“ patyčių prevencijos programa). Jų metu kalbama tiek apie patyčių prevenciją, tiek apie patyčių stabdymą ir pagalbos mokiniui teikimą.

Nors tiek Švietimo įstatymas įgalina visus mokyklos bendruomenės narius pastebėti, pranešti bei reaguoti į įtariamus ar įvykusius patyčių atvejus, šis procesas mokiniams, mokytojams ir mokyklos bendruomenei kartais yra pakankamai sudėtingas ir neaiškus. Be to, daugiau nei pusė Lietuvos pedagogų šiuo metu nėra apmokyti, kaip sistemingai teikti pagalbą ir spręsti realius patyčių atvejus, tad net ir norėdami reaguoti, jie ne visada turi pakankamai žinių ir tinkamų įrankių.¹⁰

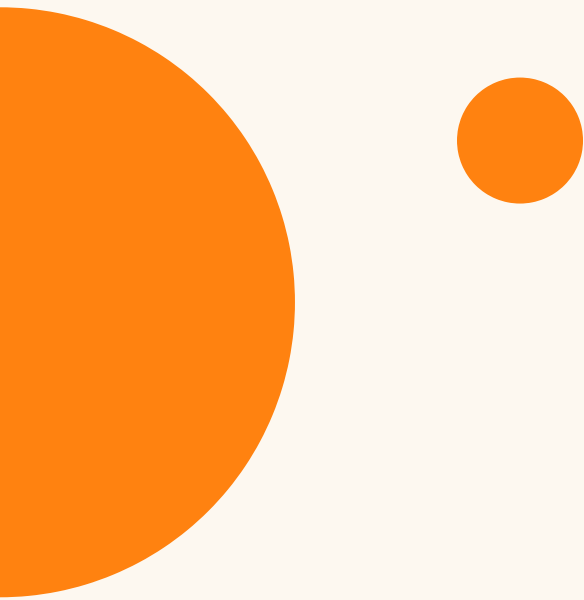

Nepaisant 2018 m. „Vaikų linijos“ ir Šiaulių miesto Pedagoginės psichologinės tarnybos išleisto leidinio „Reagavimo į patyčias rekomendacijos“, kuriose išsamiai išdėstyti reagavimo į patyčias etapai ir atsakomybės, prevencinių programų turinio, įvairių nevyriausybinių organizacijų iniciatyvų bei seminarų, šia informacija pasinaudoja ne visi mokyklose dirbantys mokytojai ir klasių auklėtojai.

Motyvacija reaguoti ir pastebėti patyčių atvejus mokykloje ar auklėjamoje klasėje, žinojimas ką daryti „čia ir dabar“, tvaresnis palaikymo tinklas, padėtų mokytojams stiprinti savo kompetencijas ir rasti būdus patiems prisidėti prie patyčių kultūros mažinimo Lietuvos mokyklose.

60%

MOKYTOJŲ TEIGIMU MOKYMAI
APIE INTERVENCIJĄ JAU ĮVYKUS
PATYČIOMS BŪTŲ NAUDINGI.¹¹

Daugiau nei pusė Lietuvos pedagogų šiuo metu nėra turėję jokių mokymų kaip suteikti pagalbą nuo patyčių nukentėjusiems ir besityčiojantiems asmenims.

Iki 2018/2019 mokslo metų patyčių prevencijos Olweus programą įgyvendino 470 mokyklų,¹² „Friends“ programą - 20 mokyklų.¹³

Pagalbos įvykus patyčioms teikimo mokymus turėjo mažiau nei 50% Lietuvos mokyklų - tik tos, kurios dalyvauja patyčių prevencijos programose.

TEISINĖS BAZĖS POKYČIAI

Siekiant užkirsti kelią itin opiai patyčių paplitimo problemai, 2016 m. šalies prezidentė Dalia Grybauskaitė inicijavo Švietimo įstatymo pataisus,¹⁴ kurių tikslas - efektyvinti kovą su patyčiomis Lietuvos švietimo įstaigose.

Taip pat 2017 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo”,¹⁵ kuris nustato mokyklos, savivaldybės ir nacionalinio lygmens prevencijos ir intervencijos priemonių sistemą saugios nuo smurto ir patyčių (įskaitant ir patyčias kibernetinėje erdvėje) aplinkos kūrimui mokyklose.

Remiantis šiais dokumentais, buvo nustatytos konkrečių švietimo įstaigų darbuotojų atsakomybės, kurios tapo atspirties tašku tolesniems kovos su patyčiomis mokykloje žingsniams.

Įtvirtina, kad visi mokyklos darbuotojai reaguoja į smurtą ir patyčias nepriklausomai nuo smurto ir patyčių formos, turinio, lyties, amžiaus, socialinio statuso, religinės ar tautinės priklausomybės ar kitų asmens ypatybių.¹⁶

Numato švietimo pagalbos ar kitos reikalingos pagalbos (pvz., policijos, medicininės pagalbos) priemones smurtą ar patyčias patyrusiems ar smurtavusiems dalyviams, stebėtojams (mokiniam), tėvams;¹⁸

Apibrėžia mokyklos darbuotojų veiksmų seką ir jų tarpusavio bendradarbiavimą, įtarus ar pastebėjus smurtą ar patyčias tarp mokinių.¹⁷

Priklausomai nuo to, ar smurtą patyrė/smurtavo mokinys ar mokytojas, apie pastebėtą smurto atvejį praneša ir smurtaujančio (smurtaujančių), ir smurtą patyrusio (patyrusių) mokinio (mokinių) tėvams (globėjams, rūpintojams), vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą užtikrinančiai valstybės ir savivaldybės institucijai, pedagoginei psichologinei tarnybai ar atitinkamam psichologinės pagalbos teikėjui.¹⁹

MOKYKLOS VADOVO ATSAKOMYBĖ

PEDAGOGŲ ATSAKOMYBĖ

Mokyklos darbuotojų pareigybių aprašuose privalo būti numatyta atsakomybė už reagavimą į smurtą ir patyčias pagal mokyklos nustatytą tvarką.²⁰

Ne rečiau kaip kartą per ketverius metus pedagoginiai darbuotojai privalo tobulinti kvalifikaciją mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo srityje.²¹

Pastebėjęs patyčias mokykloje, kiekvienas darbuotojas privalo reaguoti – jas sustabdyti.²²

Pastebėjęs patyčias mokyklos pedagogas turėtų nutraukti skriaudėjo veiksmus ir informuoti jį, kad toks elgesys laikomas patyčiomis, kurios mokykloje netoleruojamos, taip pat paaiškinti galimas pasekmes: pranešimą auklėtojų ar kuratoriui, direktoriaus pavaduotojui ar kitam atsakingam asmeniui, kuriam pavesta spręsti patyčių klausimus.²³

Pedagogas turėtų įvertinti tikėtiną tolesnę grėsmę patiriančiajam patyčias ir užtikrinti jo saugumą.²⁴

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Patyčių tarp mokinių pradeda mažėti - toliau stabdyti patyčias kviečia sąmoningumo didinimo mėnuo BE PATYČIŲ. Pranešimas žiniasklaidai 2019 01 17. Prieiga internete: <https://sc.bns.lt/view/item/293813> [žiūrėta 2019.04.17];
2. „Vaikų linija“. Metinė veiklos ataskaita, 2017 m. Prieiga internete: https://issuu.com/vaikulinija/docs/__vl_ataskaita2017_issuu [žiūrėta 2019.04.17];
3. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2017 m. kovo 22 d. įsakymas Nr. V-190 „Dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo“. Prieiga internete: [https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/%C4%AESAKYMAS%20d%C4%97I%20rekomendacij%C5%B3%2003%2014\(1\).pdf](https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/%C4%AESAKYMAS%20d%C4%97I%20rekomendacij%C5%B3%2003%2014(1).pdf) [žiūrėta 2019.04.17];
4. „Vaikų linija“ ir Šiaulių miesto pedagoginė psichologinė tarnyba. Reagavimo į patyčias mokykloje rekomendacijos. Vilnius, 2018. Prieiga internete: https://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/reagavimo_i_patycias_mokykloje_rekomendacijos.pdf [žiūrėta 2019.04.17];
5. „Vaikų linija“ tinklalapis „Be patyčių“. KAS TYČIOJASI IR KODĖL? Prieiga internete: <https://www.bepatyciu.lt/vaikams/apie-patycias/kas-tyciojasi-ir-kodl/> [žiūrėta 2019.04.17];
6. Saročkaitė G. Paauglių dalyvavimo patyčiose ilgalaikės pasekmės. 2015-11-21 Prieiga internete: <http://psichika.eu/blog/paaugliu-dalyvavimo-patyciose-ilgalaikes-pasekmes/> [žiūrėta 2019.04.17];
7. Patyčių tarp mokinių pradeda mažėti - toliau stabdyti patyčias kviečia sąmoningumo didinimo mėnuo BE PATYČIŲ. Pranešimas žiniasklaidai 2019 01 17.
8. „Vaikų linija“ tinklalapis „Be patyčių“. Prieiga internete: <https://www.bepatyciu.lt/mokykloms/apie-patycias/patyci-padariniai/> [žiūrėta 2019.04.17];
9. „Vaikų linija“ ir Šiaulių miesto pedagoginė psichologinė tarnyba. Reagavimo į patyčias mokykloje rekomendacijos. Vilnius, 2018;
10. „Kurk Lietuvai“ viešosios konsultacijos su Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centru bei Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos specialistais. 2019 m. kovas-balandis;

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

11. 2018 m. lapkritį „Kurk Lietuvai“ atliktos mokytojų apklausos duomenys, „Patyčių dėžutė“ – greito pranešimo ir reagavimo į patyčias mokykloje įrankio sukūrimas. Pilotinio tyrimo apžvalga ir rekomendacijos. Prieiga internete: <http://kurk.lt/wp-content/uploads/2018/09/PATYC%CC%8CIU%CC%A8-DE%CC%87Z%CC%8CUTE%CC%87-rekomendacijos.pdf> [žiūrėta 2019.04.17];
12. Sigita Kemerienė. Pranešimas „Olweus patyčių prevencijos programos dešimties metų kelias Lietuvoje“. Nacionalinė konferencija „Be patyčių 365“ 2019.03.18;
13. Eglė Tamulionytė. Pranešimas „Friends“ programos įgyvendinimas Lietuvoje„. Nacionalinė konferencija „Be patyčių 365“ 2019.03.18;
14. Švietimo įstatymo Nr. I-1489 1, 2, 19, 23, 43, 46, 47, 49, 56, 58, 59 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 231, 232 straipsniais įstatymas.
2016.10.18 Nr. Xii-2685;
15. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2017 m. kovo 22 d. įsakymas Nr. V-190 „Dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo“;
16. Ten pat;
17. Ten pat;
18. Ten pat;
19. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas;
20. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2017 m. kovo 22 d. įsakymas Nr. V-190 „Dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo“;
21. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas;
22. „Vaikų linija“ ir Šiaulių miesto pedagoginė psichologinė tarnyba. Reagavimo į patyčias mokykloje rekomendacijos. Vilnius, 2018;
23. Ten pat;
24. Ten pat.

KAMILA
GASINSKA

kamila.gasinska@kurklit.lt

LAURA
VARSLAUSKAITĖ

laura.varslauskaite@kurklit.lt